

...a lelke mindennek...

HALÁSZ TAMÁS

Einstein álmok – Artus

Ha felállítanánk egy képzeletbeli rangsort a leginkább ismert emberi arcokról, több mint valószínű, hogy az első tízben találnánk Albert Einsteinét. Az „Einstein-ség” gyűjtőfogalom, magában foglalja a meg (nem) értett zsenit, a polihisztort, a szórakozott professzort, a világ titkos mechanizmusait átlátó szellemóriást övező összes közhelyet. Az Artus legújabb előadása érintőlegesen ezekkel is foglalkozik, a táncosok ironikusan még a tudós portréját (bár nem a legismertebb nyelvöltögetőst) is arcuk elé helyezik. Goda Gábor, az előadás rendezője nem akar rendet tenni; nem nyúl a sokunk agyában feltorlódott közhelyekhez, nem tisztogat, nem fényesít, nem él életrajzi elemekkel. Mint már annyiszor, ismét egy eszmét vagy egy eszmét kidolgozó gondolkodót „használ” szócsóként annyiban, amennyiben ez az életmű, e gondolkodásmód hozzásegítheti őt saját mondanivalójának artikulálásához.

„Einstein azt remélte, rend van a világban. Híres mondása »Isten nem kockázik« azon hitének kifejeződése, hogy van mindenre és mindenkire érvényes rend, szabály vagy törvény a világban, ami gondolkodással és szívvel megfejtethető. Reményei azonban később szertefoszlottak. Mi akkor is reméljük a rendet, mert nem tehetünk mást.“ – olvasható az előadás színlapján. Tiszta, egyszerű gondolatok, mindössze egyetlen mondat Einsteinétől. Nem több, mert az előadás nem róla, hanem egy általa felvetett dilemmáról szól. Számtalan megközelítésben, számtalan (előadó)művészeti műfaj alkalmazásával, a társulattól megszokott gesamtkunstwerkes felfogásban.

Keressük a rendet, akkor is, ha azt hisszük, nem keressük. Nincs eszme a földön, a szabályok, a törvények csak a fejünkben vannak, ebből az emberi vágyból eredne (még az anarchista graffitik egy legelterjedtebbje is azt hirdeti, hogy „az anarchia nem káosz, hanem uralom nélküli rend“). Einstein, akinek kivételes és megismételhetetlen lehetősége nyílt a világot szabá-

lyozó törvényszerűségek vizsgálatára, szellemi nagyságának teljességében tudta artikulálni a rendkeresés ősi, emberi kényszerűségét. Hiszen megnevezte azt, aki „nem kockázik“. Mérhetetlen tudás birtokában sem veszítette el hitét. Legfeljebb kreatívvá, játékosná, kétségekkel megerősítetté formálta.

Az *Einstein álmok* gondolati megközelítések, kérdésfeltevések, asszociációk és hídverések grandiózus építménye. Asszociatív anyaga forrásban van, mint a must. Bár a szórólapon az áll, „csak öt alkalommal“, mégis erős meggyőződéssel állítható, hogy ez az egyik legösszetettebb, legintenzívebb és továbbgondolásra, továbbépítésre sarkálló Artus-előadás. Nem mintha nem lenne összeszedett, mert az. Nem mintha nem lenne sodró és magával ragadó, hiszen ez fő erőssége. A hosszas, néha ritmusproblémákkal küzdő előadás anyagában percenként bukkannak fel gondolati kereszt-folyosókra nyíló ajtók, melyeknek kilincset vétek volna nem lenyomni. Az Artus ciklusait, korszakait, előadás-építkezési módszereit ismerve nem kérdéses, hogy egy-egy motívum, kérdéskör majd át-

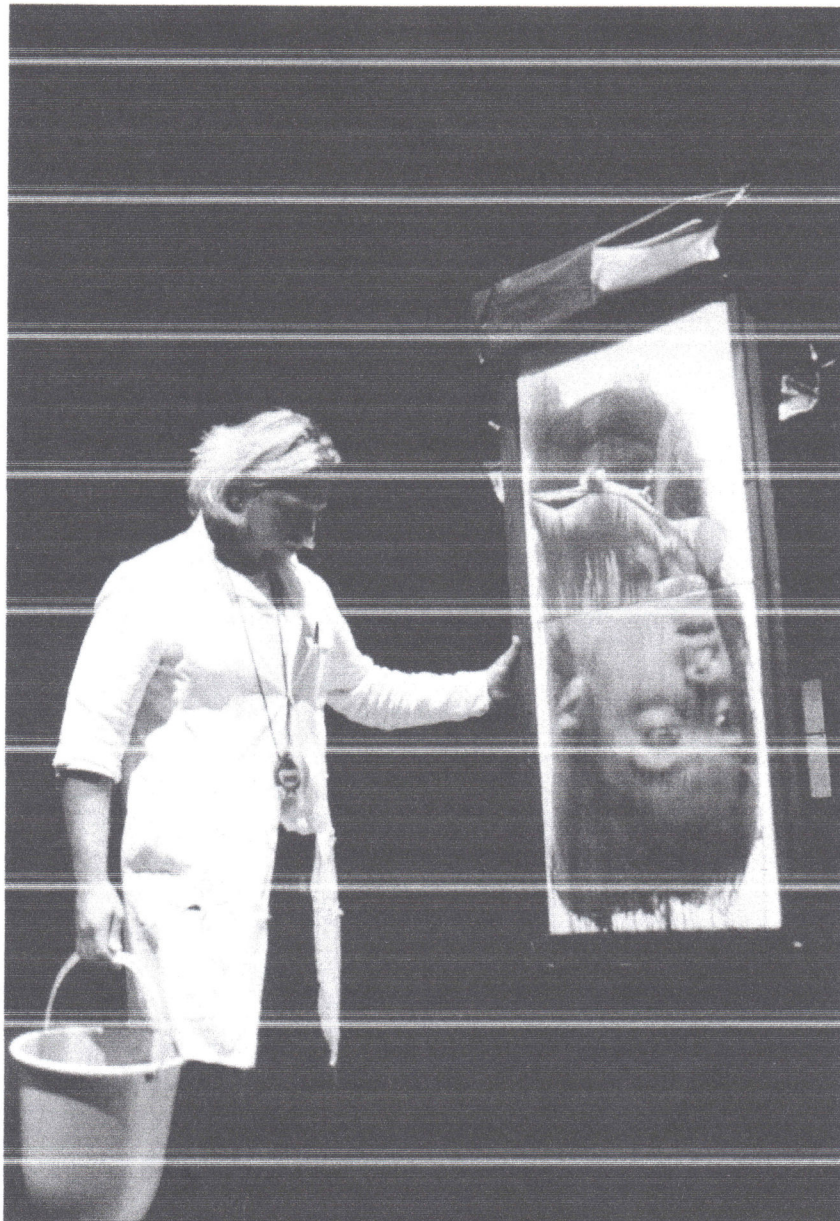
vándorol, áttemetetik újabb produkciókba. Ám ez a mostani előadás, melyet a világ távoli pontjain önállóan alkotó résztvevők munkaelemeiből Budapesten szintetizáltak lezárt formává, mint egy keretbe helyezett gondolatfolyam-szakasz került elénk. Vagy inkább mi öbelé.

Az előadás utazás: kirándulás a lélek és a gondolat tájain, ami a társulattól már megszokott módon a befogadók tényleges helyváltoztatását is megköveteli. Az *Einstein álmok* eszme és emberkiállítás, meglepetésekre, csodákra vágyó, gyermeki énünket is megszólító nagy kaland. Közös befogadással járó ritus: tánc, színház, szcenírozott (együtt) gondolkodás, melyben találkozunk geggel, tiszta tánccal, tárlatvezetéssel, líriai tolmácsolt, bizsergetően izgalmas ötletekkel, koncerttel, mozdulattal és beszéddel.

Már-már feszítő az esten végigvonuló eklektikusság. Először kiállítást nézünk, hozzá remek vernissage-paródiát kapunk. Az első helyszínen, az Artus Stúdió galériájában, a szertartásos-szellemes beengedést követően a gyülekező nézők kis kiállítást tekinthetnek meg: az est építész (az Artus művészeinek rend-

Gold Bea, Hód Adrienn, Fóti Zsófi • Fotók: Molnár Kata

szeres alkotótársa), Sebestény Ferenc egyetemi tanár diákjainak diplomamunkái függnek a falakon. A hallgatók mozgásokhoz, mozgásszínházi helyzetekhez tervezett tereit szemléljük, mialatt fehér köpenyes emberek vegyülnek közénk. Táncosok, építészek, zenészek: az előadás közreműködői. Egyszerre kiállítás-megnyitósdit játszunk. Többen a tér egy hatalmas betonoszlopára szerelt alkotmányra másznak fel – ott élő, dúsan díszített oszlopfőt alkotnak – zenélni, énekelni, mozogni. Az építmény legfelső szintjére a bolond professzornővé formált Kiss Erzsébet lép fel. A nagyszerű énekesnő patetikus beszédbe fog, ám szövege elakad. Fellengzős közhelyeinek szilánkjait kezdi ismételtetni, majd egy hang (a sajátja) szólógatja őt a hang-

szórókból: „Eeerszikeyee!” Az önnön „szirénhangjától” elvarázsoltszónok prózából különös énekre vált, a magasból müezzinként kántál építészettel kapcsolatos fogalmakat. Egy táncospár megindul a talajon. Mozdulataikat a körülöttük heverő Ytong-téglákból építkező segítők (és a körben álló nézők) zárják keretbe. A folyamatosan emelkedő és elenyésző falak irányítják szép mozdulataikat. Az organikus alakuló térben egymásba záródnak, szuverén mozdulataikból kettős jön létre.

A fehér köpenyesek ezután a Stúdió megszokott, központi terébe vezetik a nézőket, a rendező pedig játékmesterként személyesen segíti a vonulást. Goda Gábor népes alkotógárdája a színpad jobb oldalán felállított hosszú lócán ku-

porog. Az előadás második szakaszának elején egyszerű helyzetgyakorlatokat látunk. Az egymás után a térbe lépő előadók a mindennapok stilizált mozdulatait ismételtetik, egyszerismind rögzítik fejünkben. A következő szakaszban szellemes kutatómunka paródiát kapunk. Az előadók apró gumilabdát pattogatnak egy üres akváriumban, és stopperrel mérik mozgása időtartamát. A virtuózul kezelt labda elgurul, kipattan, eltűnik egy zsebben, de végig a felesleges mérések tárgya marad. A nekivadultan vizsgálódó, idétlen kutatók mindent rögzítenek. Lelkes (angol nyelvű) szóváltásuk mintha egy korszakos felfedezés pillanatában zajlana. (Az előadás nyelve az angol: a többnemzetiségű – az Artus elmúlt évtizedének koprodukcióit, törekvéseit reprezentáló – előadógárda „egymás közt” így értekezik. Az instruált nézőkhöz a rendező természetesen magyarul szól.) A színre lépők egymást is mérik: két táncosnő teleszkópszerűen összecukódó eszközökkel méri fel egymást, bár mozdulataik gyakran késleltetést idéznek.

Hamarosan Einstein jellegzetes arca néz ránk a színpadról: a foggal tartott, villámgyorsan felkapható és letehető maszkok groteszk látványt nyújtanak. A megtöbbszörözött zseni behemzsegi a színt. Gesztusai(k) újra és újra ismétlődnek. A háttér hatalmas, mobil felületeire képek vetülnek: sebesen szárgulidó vonatot látunk, a Duna hatalmas víztükrét, kicsi hajón ülő, mozgó táncosokat, majd ugyanőket a Margit-híd korlátjának dőlve. (Goda Gábornak volt egy cédéigetett terve egy uszályról, amely a folyam vizén kötötte volna össze a Duna városait útjai során. A részletesen kidolgozott művészi koncepció azonban csak terv maradt, mint már olyan sok minden ebben az országban. A hajó motívumával és konkrét használatával azonban ebben a film-mozaikban találkozhatunk.) A remekül vágott vetített képek kisebb méretben egy szárnyasoltár-jellegű, nyitható objektumon is feltűnnek képeskönyvszerűen.

Az Einstein-imitátorok közben katonai előadásba kezdenek: egyesével foglalnak helyet egy különös íróasztal képződmény mögött. Bejátszott neszekre, mintegy alászinkronizáltan adják elő ugyanazt a cselekvéssort: lecsapnak

egy csörgő vekkert, elcsítitanak egy felsíró (játék)babát, gumikalapáccsal „török a fejüket“, és marékból dobnak kockát. (Mert Einstein bizony kockázik, hiszen ő nem tévedhetetlen). Az egymást váltó maszkosok egyre sebesebben csinálják végig újra és újra ezt a rutinyakorlatot, majd idővel teljesen belézagorodnak.

A kutatás-paródiát követő rendalkotás-paródia után tovább mozdul az előadás. A második szín mögött feltáruló térségbe beton járólapok impozáns sora vezet. A hátsó színpadteréhez ezeken lépkedve kell eljutnunk. A soron következő helyszínt minden oldalról körülveszik ezek a kövek; a megmozdított nézők egyesével állnak rajtuk, mint valamiféle posztamensen. Benépesítik az éppen csak véget ért játék helyszínét, és bár magára a színpadra nem lépnek/léphetnek rá, terébe behatolnak, átkelnek rajta. A hagyományos színházi befogadói hely, a nézőtér, lassan elnéptelenedik.

A második és harmadik helyszín között különös tárgyakkól képzett „fal“ húzódik, melyet különböző hosszúságú és vastagságú, drótokon lógó fémhengerek alkotnak. A drótok felszaladnak a mennyezetre, átfutnak két csigán, és a köveken felsorakozó nézők által közrezárt területen mozdulatlanul álló táncosok végtagjaira erősített, kengyelhez hasonló pántokban végződnek. Aztán a táncosok lassan megmozdulnak, akár csak a mozgásukat „ábrázoló“ fémdarabok. Egy-egy táncos négy hengert mozgat, s a testek minden mozdulata megjelenik ezeken a sajátos ellensúlyokon, amelyek fel-le futva lekottázzák gesztusaikat. Hosszasan szemlélhetjük e különleges szépségű kísérletet, amely nem marad néma. Egy fehér köpenyes fiú ugyanis speciális ütővel finoman megkondítja a fémcsöveket. A rejtelmes szépségű, bűgő hangok nem állnak össze egységes dallammá, hosszan zengve a táncosok töredezett mozdultaira felelgetnek. Az előadók (talán maguk a halandók, az emberiség tipizált reprezentánsai) egyesével-párosával hétköznapi és szakrális cselekvéseket végeznek a körbejárt-körbezárt térben. Szemgödrukbe lassan apró, meggyújtott mécseseket helyeznek, „vakon“ folytatják mozdulataikat, miközben az olvadt viasz keskeny csíkokban meg-

folyva az arcukra dermed.

A fekete anyaggal körbekerített tér jobb hátsó sarkába vágott lyukon keresztül sorra tűnnek el a nézők. A kijárat irányából, a függöny mögüli egyszerre vészjósló és groteszk neszek szűrődnek át. A kaland csoportosból egyénivé válik, a hangulat várakozással teli és némi aggodalommal terhes. A nézők – attól függően, milyen ügyesen foglalták el helyüket a sorban – különböző ideig élvezhetik ennek a színnek a történéseit. A sor végére kerülő, hosszabb várakozásra kényeszerűlők számára e „felvonás“ eseményei egy idő után veszítenek érdekességükből.

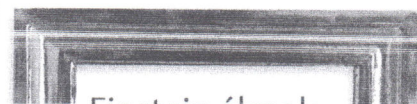
A köveken egyesével lépdelve egyszerre a függöny hasítékánál találjuk magunkat, és eláraszt valami különös, gyerekkori borzongás – amelyet nem ezen az Artus előadáson lehetett érezni első alkalommal. Mert a jellegtelen előtérbe érkezve két fehér köpenyes segítségével először a függöny rejtette térségbe kukanthatunk be – egyelőre még kívülről. A takarófüggöny keretezte, különös csiszolású lencse „megcsavartan“ láttatja a ránk váró teret. Mindenkire csak egy-egy pillanatnyi kukucska jut. Amit látunk, inkább összezavar; a titok még egy fél percig titok marad. Aztán egy kéz finoman meghajlásra készítet, és bebújunk egy résen. A függöny összearul mögöttünk, és néhány pillanatra vaksötétbe kerülünk. A zsiliptérben jobbra és balra pillantva álperspektívát kiadó, messze (valójában talán karnyújtásnyira) összefutó, foszforeszkáló fehér csíkok zavarják össze térérzékelésünket. Kalimpálva keressük a kijáratot, majd kisvártatva felnyílik egy másik függöny; odaát vagyunk.

Az eddig rejtett térben vizuális ingerek sokasága vár: pillanatok alatt összetvjük az egyszerre feltárukozót az elképzelttel, és már ez a mozzanat is sajátos eufóriát okoz. E negyedik, tágas térben megindulva lassan fogadjuk be mindazt, ami körülvesz, e sajátos emberkiállítás, az elmúlt másfél óra szereplőiből rendezett tárlatot, ahol a táncosok mozgó, élő kiállítási darabok. A nyomtatott áramkörökből kirakott padlón bókászva megtorpanhatunk egy-egy „műtárgy“ előtt. Az előadók egyesével vagy párosával láthatók olyan meg-hökkentően közéről, mint a hagyományos színpadi-nézőtéri helyzetben soha.

Az összeölelkező, bögrében tea-filtert áztató párnák még a lélegzetvételét is hallani. A frissen befestett mozaiketekből képet összerakó piktor festékes tubusainak még az apró betűs szövegét is elolvashatjuk. A fejünk fölött drótkötélen száguldozó és elektromos kapójával szikrákat csiholó táncos-clown megszólit, miközben a három méteres nyéllal elhúzó felettünk. A táncosok most valójában néhányak közülünk. Sejtelmes vagy profán mozdulatsorok mutatványos-automatái, akik hozzánk hasonlóan néhány perc múlva már a zuhany alatt állnak, és esetleg ugyanazzal a busszal-vilamossal utaznak be a belvárosba, mint mi, nézők. Szűkös tereikben láthatók, amint festenek, gyengéden összeölelkeznek, gyógyszert keresnek a fiókban, tükrük előtt meditálnak, bohóckodva évődnek. Mint tesszük esetleg mi magunk is, ha hazaérünk.

Távoztunkban, egy meredek lépcsőre felkapaszkodva, egy pillanatra még megállunk, hogy visszafordulva utolsó pillantást vessünk az emberekből épített tájra, e mély gondolatokat ébresztő, humánus, mégis kissé cinikus, okos est zárójelenetére.

Nincs taps, nincs függöny, nincs rend. Csak a vágy van. □

Einstein álmok

Artus

Tér és installáció: Molnár Judit,
Tubákos Ádám, Sebestény Ferenc,
Goda Gábor

Fotó: Szalontai Ábel

Video: Eva von Wartburg (CH),

Ernst Süß, Amit Mann (IS)

Fény: Kocsis Gábor

Zeneszerzők: Kiss Erzs, Stollár Xénia

Konceptió és rendezés: Goda Gábor

Alkotó-előadók: Gilat Amotz (IS),

Bakó Tamás, Fóris Ildikó, Fóti Zsófi,

Miriam Friedrich (D), Goda Gábor,

Gold Bea, Hajas Ágnes, Hód Adrienn,

Kiss Erzs, Lipka Péter, Christiane Loch

(CH), Mándy Ildikó, Amit Mann (IS),

Méhes Csaba, Silvano Mozzini (CH),

Nagy Andrea, Nagy Géza, Somló Iván,

Tr. Szabó György, Nina Umniakova,

Varanyi Ágnes

Helyszín: Artus Stúdió